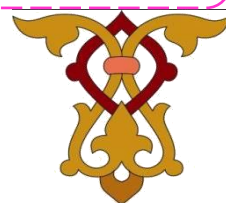

نشست علمی - پژوهشی

نقش پژوهش در حیات فردی و اجتماعی

شناسنامه نشست علمی - پژوهشی

شماره نشست: ۹

نوع نشست: عمومی

استاد نشست: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر سید علی سید موسوی

تعداد شرکت کنندگان: ۸۰ نفر

زمان: چهارشنبه مورخ ۱۳۹۳/۹/۲۶

مکان: سالن حسینیه موسسه آموزش عالی بنت الهدی

اهم اقدامات انجام شده:

۱. هماهنگی با استاد و دعوت از استاد جهت حضور در نشست؛
۲. سفارش طراحی و چاپ پوستر و بنرهای تبلیغاتی نشست؛
۳. اطلاع رسانی در سطح موسسه؛
۴. هماهنگی سالن برگزاری نشست از لحاظ نور، صوت، تهویه و ...؛
۵. ثبت و ضبط نشست؛
۶. پیاده سازی و ویراستاری متن سخنرانی استاد؛
۷. تهیه گزارش نشست.

موضوع این نشست تأثیرات پژوهش در زندگی فردی و اجتماعی است. مطالب در سه بخش اصلی تقدیم می‌گردد. در بخش اول به تعریف پژوهش می‌پردازیم تا دریابیم پژوهش چیست؟ و چه تفاوت‌هایی با تتبع دارد؟ در بخش دوم اهمیت پژوهش را بیان نموده و در بخش سوم به بیان آثار و تأثیرات پژوهش می‌پردازیم.

تعریف پژوهش

در معارف قرآنی و اسلامی علم مرادف پژوهش قرار می‌گیرد و طالب علم مرادف پژوهشگر می‌آید. البته در برخی روایات کلمه "تحقیق" مرادف پژوهش به کار گرفته شده است. به عنوان نمونه: امام علی علیه السلام می‌فرمایند: لا ینفع اجتهاد بغیر تحقیق؛ تلاش و عمل بدون تحقیق نفعی ندارد.^۱؛ و لا سنة أفضل من التحقیق؛ سنت و طریقی بهتر از تحقیق در امور دینی نیست.^۲ اما در مواردی که طلب علم و طالب علم مطرح شده، منظور همان پژوهش و رسیدن به حقیقت می‌باشد. در واقع می‌توان گفت: پژوهش عبارت است از جويا شدن و فهمیدن نظرات مختلف و نقد و تحلیل آنها به منظور رسیدن به حقیقت.

تعریف تتبع

تتبع، مقدمه و زمینه پژوهش محسوب می‌گردد اما این گونه نیست که لزوماً به آن پژوهش اطلاق گردد. تتبع به این معناست که انسان مطالب گذشتگان را پیگیری و جمع آوری نموده و مدنظر داشته باشد، که لازمه آن مراجعه به کتاب‌ها و ملاحظه نظرات مختلف گذشتگان است. اگر انسان در همین جا توقف داشته و نقد و نتیجه‌گیری نداشته باشد، تتبع صورت می‌گیرد ولی فرایند پژوهش اتفاق نمی‌افتد. چرا که پژوهش این‌گونه است که انسان مطالبی را که دیگران بیان کردند، یافته، بیاموزد، بفهمد و نقد نماید تا به واقعیت و حقیقت مطلب دست یابد. به این فرایند پژوهش گویند. بنابراین تتبع لازم است اما کافی نیست. اگر انسان تتبع نماید اما به نتیجه نرسد پژوهش وی حاصلی نخواهد داشت و اگر بدون مطالعه آثار دیگران به پژوهش پردازد در بسیاری از موارد با بدعت رو به رو خواهد شد.

تتبع به معنای پیگیری و جويا شدن نظرات دیگران برای انجام پژوهش است و پژوهش به معنای دیدن نظرات دیگران و نقد و بررسی آن و رسیدن به نتیجه قطعی و درست است. هدف از پژوهش، شناخت، معرفت، التزام و عمل به آن معرفت است. بنابراین هدف از پژوهش دستیابی به حقیقت و التزام به آن است.

^۱ جمال الدین محمد خوانساری، شرح غررالحکم، ج ۶، ص ۳۸۷.

^۲ همان، ص ۳۸۱.

تفاوت میان تتبع و پژوهش

۱- هدف از پژوهش رسیدن به شناخت نو و معرفت است در صورتی که هدف از تتبع گردآوری مطالب است. چه بسا گردآورنده مطالب دیگران، خودش نفهمد دیگران چه گفته‌اند و صرفاً مطالب را جمع‌آوری کرده باشد، بنابراین نمی‌تواند تحلیل و کار نو ارائه دهد.

۲- قوام تتبع به منابع و کتب است. اما قوام پژوهش تحلیل، نقد، انتقاد و نتیجه‌گیری است.

۳- در پژوهش هدف دستیابی به شناخت و در نهایت التزام و عمل است اما در تتبع ممکن است هدف این موارد نباشد.

اهمیت پژوهش از دیدگاه معارف

با ملاحظه آیات قرآن کریم و روایات پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم السلام، در می‌یابیم که امر پژوهش و تحقیق از هر امری ضروری‌تر دانسته شده است.

فردی از رسول الله ﷺ سوال نمود: اگر در مکانی جنازه‌ای و در مکان دیگر مجلس درس و مباحثه علمی برقرار بود، جهت تشیع جنازه بروم یا در مجلس درس حاضر شوم؟ پیامبر ﷺ پاسخ دادند: اگر افرادی هستند که جنازه را دفن نمایند، حضور در مجلس درس و علم و تحقیق مهم‌تر است. سپس فرمودند: حضور در مجلس علم و درس از حضور در هزار تشیع جنازه بهتر، از عیادت هزار مریض بالاتر، از روزه‌داری هزار روز، شب زنده‌داری هزار شب و از هزار جهاد بالاتر و برتر است.

آنگاه پیامبر ﷺ به سوال‌کننده فرمودند: مگر نمی‌دانی اطاعت خدا با علم مقدور است! اگر انسان خدا را نشناسد چگونه او را عبادت کرده و بپرستد؟ مگر نمی‌دانی خیر دنیا و آخرت در علم است و شردن دنیا و آخرت، ثمره جهل و نادانی است؟^۱ منظور از علم، تحقیق و پژوهش است. اگر علم نباشد شخص با جهل خود دنیا و آخرت را نابود می‌نماید.

ابو یعقوب اسحاق بن عبدالله می‌گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: خداوند در دو آیه با بندگان خود حرف می‌زند: ۱- ان لا یقول حتی یعلم و لایرد مالا یعلم؛ خداوند به بندگانش فرمود: تا چیزی را نمی‌دانند، نگویند و چیزی را که نمی‌دانند، رد نکنند و این یعنی پژوهش و تحقیق. سپس آیه قرآن را بیان نمودند: الم یؤخذ علیهم میثاق الکتاب ان لا یقولوا علی الله الا الحق؛^۲ خداوند در قرآن از بندگان این میثاق را گرفته؛ آیا از آنان پیمان گرفته نشده که به خدا چیزی را نسبت ندهند مگر با حق و شناخت. ما می‌خواهیم بگویم قال الله، قال رسول ﷺ و ...

بنابراین درمی‌یابیم نباید مطلبی را بدون تحقیق و پژوهش، بیان نماییم.

۱. قال نیشابوری، روضة الواعظین، ص ۱۲؛ محمد رضا حکیمی و دیگران، الحیاة، ج ۱، ص ۳۵.

۲. سوره اعراف، آیه ۱۶۹.

خداوند در آیه دیگری می‌فرماید: بل کذبوا بما لم يحيطوا بعلمه و لما يأتهم تأويله^۱؛ خیلی از افراد بدون علم و دانستن تأویل آیات سخنانی را به دروغ بیان نموده و به خدا نسبت کذب می‌دادند.

در همین راستا امام علی عليه السلام می‌فرماید: عليكم بالدرایات لا بالروایات^۲؛ به فهم و درک اهتمام ورزید نه به نقل روایات. پژوهش در متن دین ما جایگاه بسیار فاخر و ارزشمندی دارد. در این راستا احادیث زیادی وجود دارد که علاقمندان می‌توانند با مراجعه به کتب حدیثی از آن‌ها بهره‌مند گردند.

آثار فردی و اجتماعی پژوهش

در روایات اهل بیت عليهم السلام آثار و نتایج زیادی برای پژوهش بیان شده است که بیانگر نقش مهم و اساسی آن در عرصه حیات فردی و اجتماعی می‌باشد. اینک به ذکر چند نمونه از آن می‌پردازیم.

آثار فردی

۱- اولین ثمره پژوهش برای خود پژوهشگر، این است که منجر به اقدام و عمل می‌گردد، یعنی تا زمانی که انسان به چیزی یقین نیافته و از نظر عقلی قانع نگردیده و قلبش نسبت به آن خاشع نشده و آن را با قلب و دل و جانش نپذیرد، نسبت اقدام به آن امر نمی‌کند و در صورت اقدام ممکن است پشیمان گردد.

امام علی عليه السلام فرمودند: من لم یوقن قلبه لم یطعه عمله^۳ آدمی که قلبش به یقین نرسد و اطمینان قلبی نسبت به آن عمل نیابد عمل او را همراهی نمی‌کند. یکی از زمینه‌های عمل، علم و تحقیق است. پس، شناخت و معرفت مقدمه عمل است. با توجه به احوالات سالکان الی الله، می‌یابیم که این افراد هرگز نمی‌توانستند بدون شناخت این همه سختی را تحمل نمایند. اگر امام خمینی رحمته الله، آیت الله بهجت رحمته الله، آیت الله قاضی رحمته الله و .. به درجاتی از مراحل سلوک و معرفت رسیدند، در ابتدا شناخت یافتند. پژوهش یعنی شناخت.

آیه شریفه قرآن در این زمینه می‌فرماید: لانتهم اشد رهبة فی صدورهم من الله ذلک بانهم قوم لا یفقهون^۴؛ مومنین! ترسی که شما مومنین در دل مشرکین می‌اندازید از ترسی که آنان از خداوند دارند، بیشتر است. یعنی مشرکین از شما می‌ترسند و از خدا نمی‌ترسند. علت این است که آنان خداوند را نشناخته و درک نکردند که وی منبع و منشأ قدرت است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در این زمینه می‌فرماید: من یتیقن یعمل جاهدا^۵؛ کسی که به یقین برسد با جهاد و کوشش و جدیت قدم بر می‌دارد.

۱ سوره یونس، آیه ۳۹.

۲ علامه مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۶۰.

۳ محمد رضا حکیمی و دیگران، الحیاء، ح ۱، ص ۹۴.

۴ سوره حشر، آیه ۱۳.

۵ محمد رضا حکیمی و دیگران، الحیاء، ح ۱، ص ۹۴.

۲- آمادگی جهت تهذیب

امام علی علیه السلام فرمودند: کَلَّمَا زَادَ عِلْمَ الرَّجُلِ زَادَ عِنَايَتَهُ بِنَفْسِهِ وَبَذَلَ فِي رِيَاضَتِهَا وَصَلَاحِهَا جَهْدَهُ^۱ هر چه انسان علمش بیشتر شود و بیشتر تحقیق و پژوهش کند، توجهش به خود بیشتر می‌گردد، چون پی می‌برد در کجا قرار گرفته؟ چه باید انجام دهد؟ به کجا باید برود؟ در نتیجه در پی اصلاح نفس برمی‌آید. در روایت دیگری حضرتش می‌فرماید: استدراک فساد النفس من أنفع التحقيق^۲ تدارک فساد نفس و اصلاح آن از سودمندترین تحقیقات است. پس آمادگی برای تهذیب یکی از آثار فردی تحقیق است.

۳- ترس و خشیت از خدا

انما يخشى الله من عباده العلماء^۳ همانا کسانی که عالمند از خدا می‌ترسند. سیر و سلوک انسان، سیر و سلوک قلبی است. انسان با عقیده و ایمان به سمت خدا می‌رود و عمل صالح ایمان را بالا می‌برد.

۴- صبر در بلا یا و مصیبت‌ها

من يعرف البلا يصبر عليه و من لا يعرفه ينكره^۴ در مواجهه با مصیبت و بلا، فردی که بلا و فلسفه آن، دنیا و قیامت را بشناسد می‌تواند صبر کند اما اگر به این درجه از علم و آگاهی نرسد، نمی‌تواند صبر کند.

۵- استقامت در راه عقیده و مقابله با انحرافات

امام علی علیه السلام می‌فرماید: لا يصبر للحق الا من عرف فضله^۵ کسی که حق و ارزش آن را نفهمد نمی‌تواند در راه آن صبر کند. همچنین می‌فرماید: علی قدر الرأى تكون العزيمة^۶ تصمیم و اراده انسان به اندازه فهم و دانایی اوست.

۱ همان، ص ۹۷.

۲ جمال الدین محمد خوانساری، شرح غرالحکم، ج ۱، ص ۲۸۴.

۳ سوره فاطر، آیه ۲۸.

۴ بحار الانوار، علامه مجلسی، ج ۷۱، ص ۸۳.

۵ الحیاء، محمد رضا حکیمی و دیگران، ج ۱، ص ۹۵.

۶ همان، ص ۹.

حضرت خضر علیه السلام به موسی علیه السلام می‌فرماید: کیف تصبر علی ما لم تحط به خبراً؛^۱ نسبت به چیزی که علم و احاطه نداری چگونه می‌توانی صبر نمایی؟ در روایت است که دل انسان‌های جاهل با طمع‌ها و نیرنگ‌ها از جا کنده می‌شود. اما دل انسان با یقین و اهل تحقیق از کوه استوارتر است.^۲ امت موسی به خاطر سطحی‌نگری در دین گوساله سامری را پرستیدند. تاریخ اسلام نیز مملو از وقایع و فتنه‌هایی است که بسیاری از افراد به دلیل سطحی‌نگری در دین در دام آن گرفتار شدند.

آثار اجتماعی

همان طوری که پژوهش بر فرد اثر دارد، بر جامعه نیز اثرگذار است.

۱- یکی از آثاری که در روایات برای علم و تحقیق و پژوهش در بعد اجتماعی بیان شده، قدرت است. در روایت آمده: العلم سلطان؛^۳ علم قدرت و توانمندی می‌آورد. جامعه‌ای که تحقیق و نوآوری دارد سرآمد همگان شده و در میان دیگران می‌درخشد.

عموم مردم در راستای شناخت و آشنایی با یک دین، مذهب و مکتب با ملاحظه آثار فرهنگی و اجتماعی آن دین در میان پیروانش اقدام می‌نمایند، یعنی نمود اسلام در میان پیروانشان بهترین راه شناساندن دین اسلام به جهان می‌باشد. در دوره‌های گذشته، اسلام سرآمد جهان در کلیه علوم بود و مسلمین جلودار بوده و نماد قدرت، شوکت، بزرگی، عظمت و ثروت بودند. بنابراین دنیا و امدار علم و دانش آنان بود و این در نتیجه تحقیق و پژوهش در علوم مختلف به دست آمد.

۲- همگرایی و جذب مردم

امام رضا علیه السلام فرمودند: العلم اجمع لاهله من الآباء؛^۴ قدرت علم در جذب افراد آن‌قدر زیاد است که میزان جذب پدر و خویشان بیشتر می‌باشد. گاهی یک مکتب از نظر علمی به جایگاهی می‌رسد که پیروان زیادی را در سراسر جهان مجذوب خود می‌نماید. امروزه، اگر بخواهیم مردم جهان و نخبگان علمی را به سوی اسلام و مکتب اهل بیت علیهم السلام جذب نماییم، باید در عرصه علم و پژوهش پیشتاز و سرآمد باشیم. به همین علت است که آمریکا و استکبار جهانی در قضیه هسته‌ای و پیشرفت‌های چشمگیر جمهوری اسلامی در زمینه‌های مختلف مانع‌تراشی می‌کند.

۱ سوره کهف، آیه ۶۸.

۲ الحیاء، محمد رضا حکیمی و دیگران، ج ۱، ص ۹۴ و ۹۷.

۳ جمال الدین محمد خوانساری، شرح غررالحکم، ج ۱، ص ۲۹۴.

۴ صدوق، عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۳۱.

امام علی علیه السلام می فرماید: العلم حرز؛ العلم برای انسان امنیت می آورد و پناهگاه است. بدون شک در جهان امروز توان علمی و تحقیقاتی یکی از مولفه های قدرت و امنیت ملی و عامل مهم بازدارندگی به شمار می آید. همان طور که در بعد امنیت داخلی نیز هر مقدار روحیه تحقیق و پژوهش گسترش پیدا کند، شناخت از دشمن و ترفندها و دسیسه های او بیشتر می گردد و همین امر موجب تقویت همبستگی اجتماعی و مقابله در برابر القانات تفرقه افکنانه ای که امروز با شعله ور ساختن اختلافات شیعه و سنی در کشورهای اسلامی و رواج افراط گرایی که برخاسته از جهل و سطحی نگری است و ما شاهد آنیم، می انجامد.

تصاویر نشست

